

Instytut Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/historia-z-ipn/archiwum/168137,Mirosław-Szumilo-Dwie-wizje-nowej-Polski.html>
27.02.2026, 14:05

Mirosław Szumiło: Dwie wizje „nowej Polski”

W końcowej fazie II wojny światowej i w latach powojennych zderzyły się ze sobą dwie wizje „nowej Polski” wyzwolonej spod okupacji niemieckiej i odbudowywanej z pozości wojennej. Społeczeństwo opowiadało się w ogromnej większości za programem prezentowanym przez Rząd RP na uchodźstwie i ugrupowania tworzące Polskie Państwo Podziemne. Jednakże na terenach uwolnionych od Niemców instalowano władze komunistyczne przyniesione na sowieckich bagnietach, które stopniowo wprowadzały w życie swój projekt Polski „ludowej”.

21.07.2022

Władze Rzeczypospolitej Polskiej na uchodźstwie (rząd i Rada Narodowa) oraz struktury Polskiego Państwa Podziemnego opierały się na koalicji czterech partii politycznych: Stronnictwa Ludowego, Stronnictwa Narodowego, Polskiej Partii Socjalistycznej i Stronnictwa Pracy. Ugrupowania te w przeszłości (przed 1939 r.) stanowiły opozycję do rządzącego państwem obozu sanacyjnego (piłsudczyków). W programach i wizjach odbudowanej Polski przewidywano więc reformy ustrojowe i społeczne zmieniające dawny kształt państwa. Zmiany te miały się jednak odbywać w sposób ewolucyjny przy zachowaniu ciągłości ustrojowo-prawnej i oczywiście terytorialnej.

Podziemny parlament – wizja Polski

Wizję powojennej demokratycznej Polski sformułowano w deklaracji programowej „O co walczy naród polski”, przyjętej 15 marca 1944 r. przez Radę Jedności Narodowej – podziemny parlament utworzony 9 stycznia 1944 r. Zgodnie z tą deklaracją granice państwa polskiego na zachodzie i północy miały być poszerzone o całe Prusy Wschodnie i Gdańsk, ziemie położone na wschód od Odry i Śląsk Opolski. Na wschodzie zaś miała pozostać granica ustalona w traktacie ryskim w 1921 r. Zapewniano przy tym pełne równouprawnienie polityczne oraz swobodny rozwój kulturalny, gospodarczy i społeczny mniejszości narodowych. Odrodzone państwo polskie miało być w pełni suwerenne i opierać swoją politykę zagraniczną na ścisłym sojuszu z Wielką Brytanią, Stanami Zjednoczonymi, Francją i Turcją oraz na ścisłej współpracy z innymi krajami sprzymierzonymi. Przewidywano także unormowanie stosunków ze Związkiem Radzieckim „pod warunkiem uznania z jego strony integralności przedwojennego terytorium Rzeczypospolitej oraz zasad nieingerowania w sprawy wewnętrzne”.

Odrodzona Rzeczpospolita w nawiązaniu do swoich dawnych tradycji miała oprzeć swój ustrój „na systemie demokracji parlamentarnej przy działaniu silnych rządów”. Przewidywano, że w pierwszej kolejności odbędą się wolne wybory do parlamentu, który dokona zmiany konstytucji. Modyfikację uważano za niezbędną, albowiem obowiązująca Konstytucja kwietniowa z 1935 r. była oceniana jako niedemokratyczna. W nowej ustawie zasadniczej miały być zagwarantowane zasady wszechstronnej wolności obywatelskiej, swobody religii, sumienia, przekonań politycznych, słowa, druku, zgromadzeń i stowarzyszeń. Ustrój społeczno-gospodarczy miał uczynić zadość „interesom szerokich mas ludu wiejskiego i miejskiego” poprzez upowszechnienie własności, tj. rozszerzenie jej na możliwie dużą liczbę podmiotów gospodarczych. Państwo zamierzało objąć funkcje kierownicze i kontrolne w gospodarce w celu zapewnienia realizacji planu gospodarczego. Przewidywano ponadto kontynuację reformy rolnej oraz uspołecznienie

niektórych kluczowych przedsięwzięciach. W sumie program ten z punktu widzenia zwolenników wolnego rynku wyglądał na dość lewicowy, a nawet socjalistyczny. Musimy jednak pamiętać, że takie tendencje panowały wówczas w całej Europie Zachodniej. Działo się to przy zachowaniu prawa ochrony własności prywatnej.

Znamienne były słowa kończące deklarację Rady Jedności Narodowej:

„Naród polski, zjednoczony w umiłowaniu wolności i w dążeniu do niepodległości, przeciwstawia się również jednomyślnie i zdecydowanie wszystkim próbom narzucania nam wzoru rządzenia ze wschodu. Odrębność naszą w zestawieniu z rosyjskim wschodem i germańskim barbarzyństwem cechuje tysiącletnia tradycja wolności i kultura chrześcijańska. Nasz obecny hart ducha ma swe źródło również w tysiącletniej tradycji walk w obronie wolności i kultury Zachodu Europy”.

Komuniści i moskiewska wizja Polski

Niestety, w ówczesnej sytuacji geopolitycznej program Polskiego Państwa Podziemnego nie miał szans realizacji. Latem 1944 r. Armia Czerwona wyparła wojska niemieckie z terenów dzisiejszej wschodniej Polski. W ten sposób zaczęła się nowa okupacja. Na zajętych obszarach pod osłoną sowieckich bagnetów powstały struktury władzy komunistycznej w pełni podporządkowanej Moskwie. Przy zachowaniu w pierwszym okresie pozorów demokracji, nową władzę tworzyli przedwojenni „zawodowi rewolucyjniści”, wywodzący się z szeregów Komunistycznej Partii Polski. Wszyscy oni myśleli i postępowali zgodnie z „linią Kominternu”. Mieli nabożny stosunek do Związku Sowieckiego jako „ojczyzny międzynarodowego proletariatu”. Nie bez przyczyny Moskwę nazywano w partyjnym slangu „Mekką”. Władysław Gomułka w swoich pamiętnikach zanotował:

„KPP za nadrzędny cel swojej działalności uważała zawsze wychowanie swoich członków w duchu bezgranicznej wierności i bezwzględnej zaufania do Związku Radzieckiego”.

► [Czytaj całość na portalu przystanekhistoria.pl](http://przystanekhistoria.pl)

[Poprzedni Strona](#)

[Następny Strona](#)

Artykuł

POLSKIE STRONNICTWO LUDOWE

DO WYBORCÓW Polacy, Bracia Chłopi, Ludowcy!

Od wielu lat naród polski nie miał możliwości wyrazić swojej woli w czystych, wolnych, nieskrępowanych wyborach. Przed wojną uniemożliwiła mu to dyktatura sanacyjna. A następnie krwawa barbarzyńska okupacja niemiecka wyzwała cały naród polski z wszelkich praw. Po wojnie przedłużał się wbrew naszej woli okres rządów tymczasowych.

Zarządzone zostały wreszcie wybory na dzień 19 stycznia 1947 r. W myśl decyzji jaltańskich trzech zwycięskich mocarstw oraz umów w Moskwie i Poczdamie, i zobowiązań Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej, wybory, zgodnie z żądaniem narodu winny być wolne, czyste i nieskrępowane.

Każde stronnictwo demokratyczne ma mieć prawo zgłoszenia własnej listy kandydatów i prowadzenia nieskrępowanej działalności wyborczej.

POLSKIE STRONNICTWO LUDOWE STAJE DO WYBORÓW SAMODZIELNIE, MIMO TRUDNOŚCI I PRZESZKÓD, STAWIANYCH MU NA KAŻDYM KROKU, A NIEZGODNYCH Z POWYŻSZYMI UMOWAMI I ZOBOWIĄZANAMI. NIE ZGODZILIŚMY SIĘ NA BLOK WYBORCZY WSZYSTKICH STRONNICTW, NIE DAŁY ON BOWIEM SWOBODY WYPOWIEDZENIA SIĘ NARODOWI, KOGO DARZY SWOIM ZAUFANIEM I JAKA POWINNA BYĆ POLITYKA PAŃSTWA.

PSL skupia w swych szeregach najliczniejszą w Polsce warstwę chłopską, zjednoczoną przed 15 laty wół chłopów z 5-ch grup ludowych.

PSL ma 50-letnią tradycję walki o Niepodległą Polskę Ludową, o demokratyczny ustroj państwa, o równość i sprawiedliwość, o reformę rolną, o upaństwowienie i upolitycznienie wielkiego przemysłu i inne reformy gospodarcze, społeczne i kulturalne. Nie jest ruchem politycznym nieznanym narodowi. Nie potrzebuje się stroić w piękne piórka na okres wyborczy.

PSL rozumie ścisły związek interesów chłopów z interesem narodu. Walcząc o równouprawnienie chłopów, o polepszenie ich doli, nie dąży do pogwałcenia innych warstw czy zawodów. PODNIIESIENIE NA WYŻSZY POZIOM ZA RÓWNO CHŁOPIA, JAK I ROBOTNIKA, INTELIGENTA, CZY RZEMIEŚLNIKA, ZAPEWNI DOPIERO WSZECHESTRONNY ROZWOJ NARODU I UGRUNTUJE JEGO BYT I SIŁĘ.

PSL skupiało i skupia w swych szeregach ideową inteligencję, wyznającą program ludowy, której Ruch Ludowy wiele w swym rozwoju zawdzięcza.

Z politycznymi ugrupowaniami robotniczymi PSL oddawna współpracowało i nadal pragnie współpracować na zasadzie rzetelnego porozumienia. Jako niezależny ruch polityczny, PSL nie może jednak zgodzić się na narzucanie sobie cudzej woli, jeśli ona jest szkodliwa dla warstwy, którą reprezentuje, a tym samym szkodliwa dla całego narodu.

Przed narodem polskim stoją dziś wielkie zadania do spełnienia. PSL docenia wagę tych za-

dań i wagę swej odpowiedzialności przed narodem. W trosce o rozwój i bezpieczeństwo Państwa i utrwalenie jego potęgi, PSL wysuwa na plan pierwszy następujące zadania do spełnienia:

1) Utrwalenie sojuszu i pogłębienie przyjaźni z ZSRR, narodami słowiańskimi i demokracjami Zachodu, jak i najbardziej wydajna współpraca z Organizacją Zjednoczonych Narodów.

2) Utrwalenie naszych granic zachodnich na Odrze, Nisie Łużyckiej i Bałtyku oraz wszechstronne a umiejętne zagospodarowanie Ziemi Odzyskanych, bo to jest podstawowym warunkiem naszego bytu i bezpieczeństwa. Nie możemy też w dalszym ciągu pozwolić na rozpraszanie swych rodaków po świecie i na ich wynaradawianie.

3) Dla podniesienia gospodarczego wsi winniśmy jak najszybciej dokończyć reformę rolną, opartą o zdrowe, samodzielne, wystarczające na utrzymanie rodzin gospodarstwa rolne, podjąć energiczną pracę scalenia i zmeliorowania gospodarstw, przyspieszyć odbudowę wsi, ułatwić nabycie inwentarza i narzędzi rolniczych, rozwinąć przemysł rolniczy, zapewnić rolnictwu opłacalne ceny za produkty rolne.

4) W imię rychłego rozwoju gospodarczego i podniesienia stopy życiowej wszystkich obywateli kraju domagamy się większego zrozumienia i uwzględnienia rolnictwa w planach gospodarczych i inwestycyjnych Państwa.

5) W dziedzinie przemysłu określić wyraźnie prawa i obowiązki przemysłu państwowego, uspołecznionego i prywatnego. Przekazać przedsiębiorstwa, którymi państwo ze względu na interes ogólny nie musi administrować, spółdzielczości, lub samorządowi. Przez planową, celową i oszczędną gospodarkę podnieść wydajność i opłacalność przemysłu, chroniąc pracujących przed wyzyskiem, zapewniając im należyte warunki bytu.

6) W interesie szybkiego ogólnego rozwoju gospodarczego winniśmy zapewnić inicjatywę prywatnej opieki i pomocy. Zagwarantować jej nienaruszalność własności i sprawiedliwy wymiar świadczeń publicznych.

7) Państwo winno uczynić wszystko dla zapewnienia stałości waluty celem wzmocnienia w narodzie oszczędności i stworzenia zdrowych podstaw finansowych dla życia gospodarczego.

8) Wzmoc musimy wysiłki w kierunku podniesienia oświaty i kultury w narodzie. Bez gruntownie i fachowo oświeconego narodu nie będziemy zdolni do podniesienia naszego dobrobytu i znaczenia w świecie. Zwłaszcza poprzecznie zaniedbania w dziedzinie oświaty wśród warstw ludowych: chłopskiej i robotniczej — winny być jak najprędzej wyrównane, a krzywda naprawiona.

9) Przez wojnę zostało zrujnowane zdrowie fizyczne w narodzie. Jak najszybsza poprawa w tej dziedzinie jest również podstawowym warunkiem rozwojowym narodu.

10) Dla normalnego rozwoju narodu konieczny jest dobrze zorganizowany i zagwarantowany konstytucyjnie, demokratyczny ustroj państwowy. Opracowany przez Sejm projekt nowej Konstytucji winien być przyjęty przez

cały naród w powszechnym głosowaniu ludowym. Źródłem władzy jest naród. Sprawuje ją przez swobodnie wybranych swoich przedstawicieli.

Mus być zagwarantowana obywatelom wolność osobista, wolność przekonań, słowa, druku, stowarzyszeń i zgromadzeń.

Prawidłowy wymiar sprawiedliwości przez niezależne w wyrokowaniu sądy jest warunkiem praworządności.

Konieczny jest szeroki samorząd terytorialny i gospodarczy.

Bez konstytucyjnego ustalenia tych podstawowych gwarancji i przestrzegania ich w życiu — nie ma demokracji.

11) Do wykonywania zadań państwowych powołana administracja państwowa winna być podporządkowana Rządowi odpowiedzialnemu przed Sejmem. Kontrolowana przez społeczeństwo, celowo zorganizowana, sprawnie działająca administracja winna mieć li tylko dobro całego społeczeństwa, a nie poszczególnych partii, czy grup, na celu. Dlatego domagamy się reorganizacji i usprawnienia administracji przez zniesienie zbędnych urzędów, a nawet niektórych ministerstw, odpowiedniego podziału zadań i celowego podporządkowania urzędników, zwłaszcza służby bezpieczeństwa reprezentantom rządu w terenie.

Dla wypełnienia tych wielkich zadań, usunięcia jak najprędzej zniszczeń wojennych, potrzeba nam nie tylko wielkiego rozumnego wysiłku, ale i zdrowia moralnego. Podważone zostało poważnie przez wojnę i nienormalne warunki powojenne. Winniśmy podjąć jak największy wysiłek w kierunku podniesienia ogólnej moralności, opierając ją na zasadach chrześcijańskich.

Usuwać nienawiść i zdziwienie, dążyć do poszanowania człowieka przez człowieka, zwalczać wszelkie nadużycia, tak w urzędach, jak i w społeczeństwie — oto najpilniejsze zadania w zakresie moralności publicznej.

PSL czyni wszystkie wysiłki dla stabilizacji stosunków i pokoju wewnętrznego w Państwie. Potępia i zwalcza wszelkie gwałty w walce politycznej. Propaguje jawną działalność polityczną pod kontrolą całego społeczeństwa. To też odpiiera wszelkie kłamliwe zarzuty przeciwników i usilowania powiązania PSL z reakcją, czy podziemiem.

POLSKA NIEPODLEGŁA, LUDOWA, DEMOKRATYCZNA, PRAWORZADNA, SPRAWIEDLIWA, A GOSPODARZĄCA, SĄSIEDNIA — JEST CELEM I DĄŻENIEM PSL.

TAKĄ POLSKĘ BUDOWAĆ BĘDZIEMY NA WŁASNYCH, POLSKICH WZORACH, GDYŻ PSL ZAWSZE SWOJĄ SIŁĘ, IDEOLOGIE I NATCHNIENIE CZERPAŁO Z MAS LUDU POLSKIEGO, Z JEGO MIŁOŚCI I PRZYWIĄZANIA DO ZIEMI, Z CHARAKTERU NARODOWEGO I DOKŁADU WIEKOWEJ KULTURY POLSKIEJ.

Dlatego z czystym sumieniem i całym spokojem oddajemy decyzję narodowi w dniu wyborów. Wierzymy w Jego sprawiedliwy sąd i pewni jesteśmy Jego zaufania.

NACZELNY KOMITET WYKONAWCZY
POLSKIEGO STRONNICTWA LUDOWEGO

Warszawa, dnia 8 grudnia 1946 r.

D-15947. Druk. Chł. Spółd. Wydawn. W-wa, Hosa 44.